

Sina Akşin (2000), **Essays In Ottoman - Turkish Political History** (İstanbul, The Isis Press, 243 s.)

Yakın tarihimizin önemli tarihçilerinden Sina Akşin'in *Essays In Ottoman - Turkish Political History* adlı kitabı, ikisi Fransızca, diğeri İngilizce olmak üzere, toplam yirmi üç makaleden oluşan bir derlemedir.

Asıl uzmanlık alanı, Osmanlı-Türkiye tarihinin 1908-1923 dönemi olan Akşin, bu dönemi inceleyen *Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı* ve iki ciltlik *Istanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (1918-1920)* adlı kitaplarında, mikro-tarih adını verdiği yöntemi kullanmıştır. Bu, büyük ölçüde birincil kaynaklara dayanarak, kısa bir dönemi ayrıntılı olarak incelemek demektir. Akşin'in tarihçiliğine damgasını vuran yöntem mikro-tarihçiliktir.

Akşin, uzun zaman aralıklarını ele alıp genel çizgileri ortaya çıkarmaya, bunlar hakkında yorum ve kuramlar geliştirmeye de makro-tarihçilik demektir. Bu ayırmadan yola çıkarsak, yazarın *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki* adlı kitabını ve yayın yönetmenliğini yaptığı ve bazı bölümlerini yazdığı beş ciltlik *Türkiye Tarihi* adlı eseri makro-tarihçilik saymamız gerekmektedir.

Akşin, ikinci tip tarihçiliğin daha 'şanlı' bir iş olduğunu kabul eder ancak, mikro-tarihle bizzat uğraşmamış tarihçilerin de makro-tarih yapmakta pek başarılı olamayacaklarını düşünür. Tarihçi, meslek hayatında iki tip tarihçiliği de yapmıştır. Ele aldığımız kitaptaki makalelerin büyük çoğunluğu ise, daha çok makro-tarihle ilgilenmektedir.

Yazarın, 1918-1920'deki Türkiye-Suriye ilişkilerini incelediği "Turkish-Syrian Relations in the Time of Faisal (1918-1920)", 1919 sonlarındaki Türk-Fransız ilişkilerini incelediği "Franco-Turkish Relations at the End of 1919" ve 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşı boyunca İtalya'nın izlediği politikayı incelediği "Italian Policy During the Ottoman-Russian War of 1877-1878" adlı makaleleri, mikro-tarihçiliğin örnekleridir ve okuyucuya konular hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır.

Akşin, derlemedeki bazı makalelerinde Osmanlı siyasal ve toplumsal tarihinin çeşitli dönemlerine ilişkin düşüncelerini aktarır. "The Conquest of Istanbul" adlı

makalede, İstanbul'un tarihsel-coğrafi dönemi ve dolayısıyla İstanbul'un fethinin Osmanlı İmparatorluğu için ne ifade ettiği, Osmanlı'nın Roma İmparatorluğu'nun devamı olup olmadığı meselesi, Osmanlı'daki Bizans etkisi gibi konular ve çeşitli Osmanlı kurumları hakkında yazarın yorumları bulunmaktadır. Akşin, Metin Heper'in *The State Tradition in Turkey*, Rifa'at Ebou-el-Haj'in *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries* ve Haim Gerber'in *State, Society and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective* adlı kitapları üzerine yazdığı üç değerlendirme yazısında da benzer konular üzerindeki düşüncelerini aktarır. "A Traveler in Asia Minor: Frederick Burnaby" adlı yazıda, Burnaby'in 19. yüzyıl'ın ikinci yarısının Anadolu'suna dair olan gözlemleri üzerinden kendi yorumlarını da yapan yazar, "Financial Aspects of the Tanzimat" başlıklı makalesinde ise, Osmanlı Devleti'nin 1700'lerden 1875'teki mali iflasına kadar yaşadığı mali sorunları ve bunlar için aradığı çözümleri anlatmaktadır. Ele aldığı dönem açısından en kapsamlı makale olan "Three Homelands of the Turks", Türklerin, Hunlar'dan Osmanlılara kadar, yerleştiği üç anayurdu ve gösterilen iktisadi-toplumsal mücadeleleri özetlemektedir. Yazara göre, 11. yüzyıldan 19. yüzyıla, Anadolu tarihi göçebelikle mücadeledir ve köylülüğe geçiş çabasıdır (s. 140, 144).

Makalelerin çoğunluğu ise, II. Meşrutiyet, Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele, yani 1908-1923 dönemi üzerinedir. "Turkish Nationalism Today", "The Place of the Young Turk Revolution in Turkish History" ve "Ottoman Political Parties, 1908-1922" adlı makalelerde, II. Meşrutiyet yıllarının özelliklerine ve önemine değinilir. Akşin, İttihat ve Terakki'nin (İT) ve II. Meşrutiyet yıllarının devrimciliği üzerine sürekli vurgu yapar. Yazara göre, 1908 Devrimi, burjuvazinin olmadığı bir toplumda burjuva ideolojisine sahip mekteplilerin yaptığı, 1789'un Fransız tarihindeki önemiyle kıyaslanabilecek, bir dönüm noktasıdır, devrimdir. Jön Türklerin projesi, bir kapitalist sınıf ve toplum, yani Avrupa modelinde modern bir Türk toplumu yaratmaktır. Bu yolda, pek çok hatanın ve başarısızlığın yanında, sosyal, iktisadi, siyasal ve entelektüel hayatta çok önemli gelişmeler de sağlamıştır. Bu amaçları ve çabaları sonucunda ise, büyük devletlerin düşmanlıklarını kazanmışlardır. Bu devrimci değişimler dönemi, yapmak istediği işlerin sonunu getirmemişse de, Cumhuriyet'in 'siyasi laboratuvarı' olacaktır (s. 10-11, 101-113, 227-229).

Milli Mücadele, ilhamını 1789 ve 1908 devrimlerinden alacaktır. "La Revolution Française et la Conscience Revolutionnaire des Nationalistes Turcs a l'Aube de la Lutte d'Indépendance" adlı makale de, buna ve Milli Mücadele'nin devrimci karakterine, kongrelerde kullanılan Fransız Devrimi terminolojisine vurgu yapar (s. 23-30). "The Nature of the Kemalist Revolution" başlıklı yazı ise, Kemalist Devrim'in özünü anlatma çabasıdır. Kemalizmin bir aydınlanma hareketi olduğunu savunan Akşin'e göre, bir hümanist olan Atatürk,

demokrasinin en iyi rejim olduğunu düşünmektedir; dönemi de, pek çok Avrupa devletleriyle kıyaslandığında daha demokratiktir. Devrimin kalkınma modeli bütünsel kalkınmadır. Bu, iktisadi, sosyal ve kültürel hayatın eş zamanlı olarak ve en azından yakın hızlarda kalkındırılması demektir. Bu anlayışa göre, sözgelisi bir konservatuar bir fabrikadan daha az önemli değildir (s. 210-212).

Milliyetçi İT ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) toplumsal projesi çağdaş, kapitalist bir toplum yaratmaktır. Türk Devrimi de 1908'de başlamış, daha derin ve radikal şeklini ise Cumhuriyet'le almıştır (s. 11, 114, 239). Akşin, bu bağlamda Türk Devrimi'ni iki aşamalı olarak ele alır: Birinci dönem, 1908-1918 Anayasal Devrimi, ikincisi de 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla başlayan Cumhuriyetçi Devrim'dir. Yazar 1908 öncesi köylülük ve feodalizm, 1908 sonrasını ise şehirleşme ve kapitalizmle özdeşleştirir. Çağdaş Türk Tarihi 1908'de başlamıştır (s. 114-115, 224).

Makalelerinde genelde toplumsal koşullar, olayların tarihi ve dönüm noktalarıyla ilgilenen Akşin, zaman zaman kişinin tarihteki rolü üzerinde de durur. Örneğin "Les Dernier des Ottomans" başlıklı yazısında, paranoyaklıkları, politik ihtirasları, zekaları ve kurnazlıklarıyla birbirine çok benzeyen II. Abdülhamit ve Vahdettin'in aynı kumaştan oldukları üzerinde vurgu yapar (s. 151). Gene yazara göre, Türk Devrimi'ne kişiliğini veren Atatürk'tür; örneğin, Türk Devrimi'nin yanında olup Atatürk'e karşı olmak mümkün değildir ancak, Fransız Devrimi'ni destekleyip Robespierre veya Rousseau'ya karşı olmak mümkündür (s. 209). "Two Victorious War Leaders: De Gaulle and Atatürk" ise, bu iki liderin ülkelerinin tarihleri üzerindeki etkilerini inceler ve karşılaştırır.

Sina Akşin, tarihte belli bir sürekliliğin olduğunu ve her gelişmenin köklerinin daha önceki gelişmelerde bulunabileceğini doğal olarak kabul eder ancak, tarihte devrimci olayların ve dönüm noktalarının olduğunu kabul etmeyen, ya da bu 'an'ları, en azından küçümseyen tarihçilik anlayışını da reddeder. Tarihte "bardağı taşıran son damla"lar vardır ve en önemli damlalar da onlardır. Tarihinin bir görevi de, bu son damlayı göstermektir (s. 115-116).

Tarihçiler inceledikleri dönem, konu ve kişilere, kendi kişiliklerinden ve ideolojilerinden bağımsız bir şekilde yaklaşamazlar. Dolayısıyla, 'nesnel' bir tarihçilikten söz edilemez. Sina Akşin de, ilgilendiği asıl dönem olan 1908-1923 dönemine belli bir bakış açısıyla ve genelde olumlu, hatta coşkulu bir şekilde bakmıştır. "Bir tarihçi olarak Akşin'e ilhamını veren olay, 'devrim'dir demek, bize yanlış gelmiyor. Eğer bu gözlemimiz doğruysa, tarihçinin ilgi alanı olarak 1908-1923'ü seçmiş olması da bununla bağlantılı olabilir. Akşin, bu kitabındaki makalelerinde de devrimlere ve devrimcilere vurgu yapmaktadır. Aslında Akşin, günümüzde de 'devrim'i aramaktadır. Yazara göre, Türkiye'de Kemalist Devrim henüz tamamlanmamıştır, hatta 1950'den beri bir kısmı karşı devrim yaşanmaktadır. Dolayısıyla devrimi tamamlamak, aydınlanmayı her yere ve

kişiye yaymak, bütünsel kalkınmayı gerçekleştirmek, Türkiye'yi çağdaş bir kapitalist ülke yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda, Kemalist devrimcilik gündemdedir (s. 30, 213-218).

Sonuç olarak kitap, burada değinmediğimiz diğer makaleleriyle de (örneğin Ermeni Meselesi'ni inceleyen önemli bir makale vardır), önemli bir tarihinin Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin değişik dönemlerine ilişkin yorumlarını ve bilgilerini, sade ve akıcı bir dille okuyucuya sunmaktadır. Bundan asıl kazanç sağlayacak okur ise, yazarın Türkçe çalışmalarını okuyamayan İngilizce ve Fransızca okurlarıdır.

Barış Ünlü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.